Τι είναι εικόνα (Άγιος Ιωάννης Δαμασκηνός)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 6 Σεπτεμβρίου, 2017

Εικόνα λοιπόν είναι ομοίωμα κάποιου και δείγμα και αποτύπωμα, που δείχνει στον εαυτό του το εικονιζόμενο, οπωσδήποτε όμως δεν μοιάζει εξ' ολοκλήρου η εικόνα με το πρωτότυπο, δηλαδή με το εικονιζόμενο-γιατί άλλο είναι η εικόνα και άλλο το εικονιζόμενο-, οπωσδήποτε όμως βλέπει κανείς σ' αυτά διαφορά, αν και δεν είναι άλλο τούτο και άλλο εκείνο. Για παράδειγμα λέω το εξής. Η εικόνα του ανθρώπου, αν και αποτυπώνει τη μορφή του σώματος του, όμως δεν έχει τις ψυχικές δυνάμεις του, γιατί ούτε ζει ούτε σκέφτεται ούτε μιλάει ούτε αισθάνεται ούτε κουνάει κάποιο μέλος του. Και ο Υιός, ενώ είναι φυσική εικόνα του Πατρός, έχει κάποια διαφορά σε σχέση με Αυτόν· είναι Υιός και όχι Πατέρας.

Για ποιο λόγο υπάρχει η εικόνα

Κάθε εικόνα φανερώνει και δείχνει την κρυφή πραγματικότητα. Για παράδειγμα επειδή ο άνθρωπος δεν γνωρίζει καθαρά ούτε το αόρατο, αφού η ψυχή του καλύπτεται με σώμα, ούτε εκείνα που θα γίνουν μετά από αυτόν, ούτε εκείνα που είναι χωρισμένα και απομακρυσμένα τοπικά, αφού ο ίδιος είναι περιορισμένος τοπικά και χρονικά, γι' αυτό **επινοήθηκε η εικόνα για να τον οδηγεί στη γνώση και να του φανερώνει και να του ανακοινώνει εκείνα που είναι κρυμμένα, και εκείνα βέβαια που είναι καλά να τα ποθούμε και να τα μιμούμαστε, ενώ τα αντίθετα, δηλαδή τα κακά, να τα αποστρεφόμαστε και να τα μισούμε**.

Πόσα είδη εικόνων υπάρχουν

Υπάρχουν τα εξής είδη εικόνων. **Πρώτη λοιπόν εικόνα είναι η φυσική**. Σε κάθε πράγμα πρέπει πρώτα να υπάρχει το κατά φύση και έπειτα έρχεται το κατά θέση και μίμηση, όπως για παράδειγμα πρέπει πρώτα να υπάρχει ο φυσικός άνθρωπος και έπειτα ο κατά θέση και κατά μίμηση. Πρώτη λοιπόν φυσική και απαράλλακτη **εικόνα του αοράτου** Θεού είναι ο Υιός του Πατέρα. "**Γιατί το Θεό κανείς ποτέ δεν τον είδε**", και πάλι, "όχι ότι είδε κανείς τον Πατέρα". Ότι ο Υιός είναι εικόνα του Πατέρα το λέει ο απόστολος·

"Αυτός είναι ακτινοβολία της δόξας και έκφραση της υποστάσεως του" και ότι στον εαυτό του φανερώνει τον Πατέρα, λέγεται στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο, όταν ο

Φίλιππος είπε "δείξε μας τον Πατέρα, και μας είναι αρκετό", και ο Κύριος απάντησε· "τόσο καιρό είμαι μαζί σας, κι ακόμα δεν με γνώρισες, Φίλιππε; Όποιος είδε εμένα, είδε και τον Πατέρα". Ο Υιός λοιπόν είναι η φυσική και απαράλλακτη εικόνα του Πατέρα, όμοια καθόλα με τον Πατέρα, εκτός από την αγεννησία και την πατρότητα· γιατί ο Πατέρας είναι αγέννητος γεννήτορας, ενώ ο Υιός είναι γεννητός και δεν είναι Πατέρας. Και το άγιο Πνεύμα είναι εικόνα του Υιού "γιατί κανείς δεν μπορεί να πει τον Ιησού Κύριο, παρά μόνον με τη δύναμη του αγίου Πνεύματος". Με το άγιο Πνεύμα λοιπόν γνωρίζουμε το Χριστό ως Υιό του Θεού και Θεό σ' αυτόν βλέπουμε τον Πατέρα· γιατί από τη φύση του ο λόγος αναγγέλει τον νου, ενώ το Πνεύμα παρουσιάζει τον λόγο. Το άγιο Πνεύμα είναι όμοια και απαράλλακτη εικόνα του Υιού, έχοντας μόνο διαφορά στο εκπορευτό· γιατί ο Υιός είναι γεννητός και όχι εκπορευτός. Και του κάθε πατέρα όμως ο υιός είναι φυσική εικόνα. Και αυτό είναι το πρώτο είδος της εικόνας, το φυσικό.

Δεύτερο είδος εικόνας είναι ο σχεδιασμός στο Θεό εκείνων που θα γίνουν από αυτόν, δηλαδή η προαιώνια βούλησή του, η οποία είναι πάντοτε ίδια · γιατί η θεότητα είναι άτρεπτη και η βούληση του Θεού άναρχη, δηλαδή όπως προαιώνια θέλησε και στον καιρό που εκείνος όρισε, πραγματοποιούνται όσα ορίστηκαν· διότι ο σχεδιασμός του καθενός από αυτά που θα γινόταν στο μέλλον από εκείνον είναι εικόνες και παραδείγματα, που από τον άγιο Διονύσιο ονομάζονται και **προορισμοί**. Γιατί στη βούληση του Θεού ήταν σχεδιασμένα και εικονισμένα να γίνουν εξάπαντος από αυτόν.

Τρίτο είδος εικόνας είναι εκείνος που δημιουργήθηκε κατ' απομίμηση του Θεού, δηλαδή ο άνθρωπος. Πώς όμως ο κτιστός δημιουργείται με την ίδια φύση με τον άκτιστο, αλλά κατ' απομίμηση; όπως ακριβώς ο νους (ο Πατέρας) και ο Λόγος (ο Υιός) και το άγιο Πνεύμα είναι ένας Θεός, έτσι και ο νους και ο λόγος και το πνεύμα είναι ένας άνθρωπος, και ως προς το αυτεξούσιο και ως προς την κυριαρχική εξουσία· γιατί λέει ο Θεός "ας δημιουργήσουμε άνθρωπο σύμφωνα με τη δική μας εικόνα και ομοίωση", και αμέσως πρόσθεσε· "και ας εξουσιάζουν τα ψάρια της θάλασσας και τα πτηνά του ουρανού" και πάλι" να εξουσιάζετε τα ψάρια της θάλασσας και τα πουλιά του ουρανού και ολόκληρη τη γη και να την κατακτήσετε".

Τέταρτο είδος εικόνας είναι η ζωγραφική, η οποία αναπλάθει σχήματα και μορφές και τύπους των αοράτων και ασωμάτων, τα οποία παριστάνονται σωματικά, ώστε να κατανοούνται αμυδρά ο Θεός και οι άγγελοι, επειδή εμείς δεν μπορούμε να βλέπουμε τα ασώματα χωρίς σχήματα ανάλογα προς τις δικές μας παραστάσεις, όπως λέει ο εμβιθρής γνώστης των θείων **Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης**. Ότι δικαιολογημένα προβάλλονται οι τύποι των ατυπώτων και τα σχήματα των ασχηματίστων, θα μπορούσε να πει κανείς, ότι δεν είναι μόνη αιτία το ότι οι δικές μας παραστάσεις αδυνατούν να οδηγούνται αμέσως στις νοητές θεωρίες και έχουν ανάγκη από γνωστούς και σύμφωνους προς τη φύση μας οδηγούς. Αφού

λοιπόν ο θείος Λόγος, προνοώντας για τη δική μας αναλογία, στη προσπάθεια του να μας εξασφαλίσει από παντού με την ανατατική ικανότητα, παρουσιάζει τα απλά και ατύπωτα με ορισμένους τύπους, για να μη εικονίσει όσα μπορούν να πάρουν σχήματα ανάλογα προς τη δική μας φύση και τα οποία, ενώ είναι ποθητά, δεν μπορούμε να τα δούμε επειδή δεν είναι παρόντα; Λέει λοιπόν **ο Γρηγόριος ο Θεολόγος ότι, αν και κοπιάζει πολύ ο νους, αδυνατεί να ξεπεράσει τα σωματικά**. Βλέπουμε άλλωστε και στα δημιουργήματα εικόνες που μας βοηθούν να κατανοήσουμε αμυδρά τις θείες εμφανίσεις, όπως για παράδειγμα, όταν λέμε ότι η αγία Τριάδα, η υπεράρχια, εικονίζεται με τον ήλιο και το φως και τις ακτίνες, ή με την πηγή που αναβλύζει και με το νάμα που πηγάζει και με τη ροή, ή με το νου και με το λόγο και με το πνεύμα το δικό μας, ή με την τριανταφυλλιά και με το τριαντάφυλλο και με την ευωδία.

Πέμπτο είδος εικόνας είναι εκείνο που προεικονίζει και προδιαγράφει εκείνα που πρόκειται να συμβούν, όπως η βάτος και η βροχή πάνω στο μαλλί, που προεικονίζουν την Παρθένο και Θεοτόκο, αλλά και η ράβδος και η στάμνα, και όπως το φίδι, που προεικονίζει εκείνους οι οποίοι μέσω του σταυρού εξάλειψαν το δάγκωμα του αρχέκακου φιδιού, και η θάλασσα, το νερό και η νεφέλη, που προεικονίζουν το πνεύμα του βαπτίσματος.

Έκτο είδος εικόνας είναι εκείνο που γίνεται για την ανάμνηση των γεγονότων ή ενός θαύματος ή μιας αρετής, με σκοπό τη δόξα και την τιμή και την ανάδειξη εκείνων που αρίστευσαν και διακρίθηκαν στην αρετή, ή κάποιας κακίας, με σκοπό να προβληθεί η κατατρόπωση και ο εξευτελισμός των κακών ανδρών και να ωφελούνται όσοι τα βλέπουν αργότερα, ώστε τα κακά να τα αποφεύγουμε και να μιμείστε τις αρετές. Και το είδος αυτό της απεικονίσεως γίνεται με **δύο τρόπους· με το λόγο που γράφεται στα βιβλία** -γιατί και **το γράμμα εικονίζει το λόγο**, όπως ο θεός χάραξε το νόμο στις πλάκες και πρόσταξε να γραφούν οι βίοι των θεοφιλών ανδρών- και με την **αισθητή θεωρία**, όπως πρόσταξε να τοποθετηθούν στη κιβωτό η στάμνα και η ράβδος για να θυμούνται αιώνια τα αντίστοιχα γεγονότα, και όπως διέταξε να χαραχτούν τα ονόματα των φυλών στα πολύτιμα πετράδια της επωμίδας του αρχιερέα, αλλά και να παρθούν δώδεκα λίθοι από τον Ιορδάνη, ως τύπος των ιερέων -πόσο θαυμαστό μυστήριο και πόσο μεγάλο για όσους είναι πιστοί στην αλήθεια- εκείνων που σήκωναν την κιβωτό, και ως τύπος του νερού που υποχώρησε. Έτσι και **τώρα ζωγραφίζουμε με πόθο τις εικόνες εκείνων που αναδείχθηκαν άνδρες ενάρετοι, για να τους αγαπάμε και να τους θυμόμαστε και να τους μιμούμαστε**. Ή λοιπόν κατάργησε κάθε εικόνα και νομοθέτησε αντίθετα προς εκείνον που πρόσταξε αυτά, ή να δέχεσαι κάθε εικόνα, με λόγο και τρόπο που ταιριάζει στην κάθε μία.

Τι είναι εκείνο που εικονίζεται και τι εκείνο που δεν εικονίζεται και πως παριστάνεται το καθένα

Τα σώματα, όπως και τα σχήματα και όλα όσα έχουν σωματικό διάγραμμα και χρώμα, εύλογα εικονίζονται. Όμως ο άγγελος και η ψυχή και ο δαίμονας, αν και όχι με τρόπο σωματικό και πολύ υλικό, εν τούτοις σχηματίζονται και περιγράφονται κατά τη φύση τους -γιατί, αφού είναι νοητοί, πιστεύεται ότι βρίσκονται και ενεργούν νοητά σε νοητούς τόπους- και εικονίζονται λοιπόν σωματικά, όπως ο Μωυσής εικόνισε τα χερουβίμ και **όπως εμφανίσθηκαν στους αξίους, αλλά η σωματική εικόνα παριστάνει κάποια ασώματη και νοητή θεωρία**. **Η θεία φύση όμως είναι η μόνη απερίγραπτη και εντελώς χωρίς μορφή και ασχημάτιστη και ακατάληπτη**, μολονότι η θεία γραφή χρησιμοποιεί τύπους για το Θεό, οι οποίοι από τη μία μεριά να φαίνονται σωματικοί, για να γίνονται σώματα ορατά, και από την άλλη αυτοί οι ίδιοι να είναι ασώματοι. Γιατί δεν βλέπονταν με σωματικά μάτια, αλλά με νοερά, από τους προφήτες και από εκείνους στους οποίους αποκαλύπτονταν, γιατί δεν εμφανιζόταν σε όλους. Και για να μιλήσουμε με απλά λόγια· μπορούμε να κάνουμε εικόνες όλων των σχημάτων που είδαμε· και τα κατανοούμε αυτά όπως εμφανίσθηκαν. Αν τώρα μερικές φορές κατανοούμε τα σχήματα από τους λόγους, όμως, απ' όσα είδαμε, κατανοούμε και τα σχήματα αυτά. Έτσι και σε κάθε αίσθηση, από όσα μυρίσαμε ή γευθήκαμε ή αγγίξαμε, μέσω των λόγων αναγόμαστε στην κατανόησή τους. Γνωρίζουμε λοιπόν ότι **δεν είναι δυνατόν να δει κανείς τη φύση ούτε του Θεού, ούτε αγγέλου, ούτε ψυχής, ούτε δαίμονα, αλλά αυτά βλέπονται με κάποιο μετασχηματισμό, με τη βοήθεια της θείας πρόνοιας, η οποία περιβάλλει με τύπους και σχήματα όσα είναι ασώματα και ατύπωτα και δεν έχουν σωματικό σχήμα, για να χειραγωγηθούμε και να αποκτήσουμε χειροπιαστή και μερική γνώση αυτών, και να μην βρισκόμαστε σε παντελή άγνοια του Θεού και των ασωμάτων δημιουργημάτων**. Ο θεός βέβαια είναι από τη φύση του εντελώς ασώματος, ενώ άγγελος, η ψυχή και ο δαίμονας, όταν συγκρίνονται προς τον Θεό, τον μόνο ασύγκριτο, είναι σώματα, ενώ όταν συγκρίνονται προς τα υλικά σώματα, είναι ασώματοι. **Επειδή λοιπόν ο Θεός δεν ήθελε να αγνοούμε τελείως τα ασώματα δημιουργήματα, τα περιέβαλε με τύπους και σχήματα και εικόνες**, ώστε με την άυλη όραση του νου μας να φαίνονται, κατά την αναλογία της φύσεώς μας, ως σχήματα σωματικά, και αυτά σχηματίζουμε και εικονίζουμε, γιατί αλλιώς πώς σχηματίσθηκαν και εικονίσθηκαν τα χερουβίμ; Αλλά η αγία γραφή έχει και του Θεού σχήματα και εικόνες.

Ποιός κατασκεύασε πρώτος εικόνα;

Ο ίδιος ο Θεός πρώτος γέννησε τον μονογενή Υιό και Λόγο του, που είναι εικόνα

του ζωντανή, φυσική, απαράλλακτος χαρακτήρας της αϊδιότητάς του, και δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσή του. Και ο Αδάμ είδε το Θεό και άκουσε το θόρυβο των ποδιών του, καθώς περπατούσε το δειλινό, και κρύφθηκε στον παράδεισο, και ο Ιακώβ είδε και πάλεψε με το Θεό. Είναι βέβαια φανερό ότι ο Θεός του φανερώθηκε ως άνθρωπος και ο Μωυσής είδε τον Θεό σαν το πίσω μέρος του ανθρώπου και ο Ησαΐας τον είδε ως άνθρωπο να κάθεται σε θρόνο και ο Δανιήλ είδε ομοίωμα ανθρώπου και ως υιό ανθρώπου να πλησιάζει τον Παλιό των ημερών. Και κανείς **ποτέ δεν είδε τη φύση του Θεού, αλλά τον τύπο και την εικόνα** όσων θα γίνονταν στο μέλλον· γιατί επρόκειτο ο αόρατος Υιός και Λόγος του Θεού να γίνει αληθινά άνθρωπος, για να ενωθεί με τη φύση μας και να γίνει ορατός πάνω στη γη. Προσκύνησαν λοιπόν όσοι είδαν τον τύπο και την εικόνα αυτού που επρόκειτο να συμβεί, όπως λέει ο απόστολος Παύλος στην προς Εβραίους επιστολή "*κατά πίστιν απέθαναν ούτοι πάντες μη κομισάμενοι τας επαγγελίας, αλλά πόρρωθεν αυτάς ιδόντες και ασπασάμενο*ι". Εγώ λοιπόν δεν θα κατασκευάσω εικόνα εκείνου που για μένα φανερώθηκε με τη φύση της σάρκας και δεν θα τον προσκυνήσω και δεν τον τιμήσω μέσω της τιμής και προσκύνησης της εικόνας αυτού; Ο Αβραάμ δεν είδε τη φύση του Θεού (γιατί κανείς ποτέ δεν είδε το Θεό), αλλά εικόνα του Θεού και πέφτοντας τον προσκύνησε. Ο Ιησούς του Ναυή δεν είδε φύση αγγέλου, αλλά εικόνα (γιατί η φύση του αγγέλου δεν βλέπεται με σωματικά μάτια), και πέφτοντας τον προσκύνησε, παρόμοια και ο Δανιήλ (ο άγγελος δεν είναι Θεός, αλλά κτίσμα και υπηρέτης του Θεού και παραστάτης) τον προσκύνησε όμως όχι ως Θεό, αλλά ως παραστάτη και λειτουργό του Θεού, και εγώ δεν θα κάνω εικόνα των φίλων του Χριστού και δεν θα τους προσκυνήσω, όχι ως θεούς, αλλά ως εικόνες των φίλων του Θεού; Γιατί ούτε ο Ιησούς ούτε ο Δανιήλ προσκύνησαν τους αγγέλους, που εμφανίσθηκαν, ως θεούς, **ούτε κι εγώ προσκυνώ την εικόνα ως θεό, αλλά με την εικόνα και τους αγίους προσφέρω την προσκύνηση και την τιμή στο Θεό**, εξαιτίας του οποίου και τους φίλους τους σέβομαι και τιμώ.

Ο Θεός δεν ενώθηκε με τη φύση των αγγέλων, αλλά ενώθηκε με τη φύση των ανθρώπων. Δεν έγινε άγγελος ο Θεός, έγινε όμως ο Θεός αληθινά και πραγματικά άνθρωπος. Γι’ αυτό λοιπόν δεν ενδιαφέρεται για τους αγγέλους, αλλά για τους απογόνους του Αβραάμ. Η αγγελική φύση δεν έγινε Υιός του Θεού κατά την υπόσταση. **Οι άγγελοι δεν έγιναν μέτοχοι, ούτε κοινωνοί της θείας φύσεως, εκείνοι που μεταλαβαίνουν το άγιο σώμα του Χριστού και πίνουν το τίμιο αίμα του**· επειδή το σώμα και το αίμα είναι ενωμένα υποστατικά με τη θεότητα και στο σώμα του Χριστού που μεταλαβαίνουμε υπάρχουν δύο φύσεις ενωμένες υποστατικά και αδιάσπαστα, και μετέχουμε και στις δύο φύσεις, στο σώμα σωματικά και στην θεότητα πνευματικά ή καλύτερα και στις δύο με τους δύο τρόπους, χωρίς να ταυτιζόμαστε υποστατικά (γιατί πρώτα υφιστάμεθα και έπειτα ενωνόμαστε), αλλά σμίγοντας με το σώμα και το αίμα. Και **πώς δεν είναι ανώτεροι από τους αγγέλους όσοι φυλάσσουν με την τήρηση των εντολών γνήσια την ένωση;**

Η φύση μας, εξαιτίας του **θανάτου** και της **παχύτητας** του σώματός μας είναι κατά τι υποδεέστερη των αγγέλων με την ευδοκία όμως και με τη συνάφεια του Θεού έγινε ανώτερη από τους αγγέλους γιατί οι άγγελοι παραστέκουν με φόβο και τρόμο δίπλα της, καθώς κάθεται στο θρόνο της δόξας μέσω του Χριστού, και θα παραβρεθούν έντρομοι κατά την κρίση· η αγία γραφή δεν λέει ότι θα καθίσουν μαζί με το Θεό, ούτε θα είναι κοινωνοί της θείας δόξας (γιατί όλοι τους είναι υπηρετικά πνεύματα, που αποστέλλονται για να διακονήσουν όσους θα κληρονομήσουν τη σωτηρία), ούτε ότι θα βασιλεύσουν μαζί με το Θεό ούτε ότι θα συνδοξασθούν, ούτε ότι θα καθίσουν στο τραπέζι του Πατέρα, ενώ οι άγιοι είναι υιοί του Θεού, υιοί της βασιλείας και κληρονόμοι του Θεού και συγκληρονόμοι του Χριστού. **Τιμώ λοιπόν τους αγίους και συνδοξάζω τους δούλους και φίλους και συγκληρονόμους τους Χριστού**, τους δούλους κατά τη φύση και φίλους κατά την προαίρεση και υιούς και κληρονόμους κατά τη θεία χάρη, όπως λέει ο Κύριος προς τον Πατέρα.

(Πηγή: ΕΠΕ, ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΜΟΣ, Ιωάννου Δαμασκηνού έργα)